

HOONGLIED

Toespraak van Alex van Ligten in Wognum,
1 maart 2020, Wognum.

Hooglied 8:6-7

Leg mij als een zegel aan je hart,
als een zegel aan je arm,
want sterk als de dood
is de liefde,
onverbiddelijk als het dodenrijk
de hartstocht.
Haar vlammen zijn vlammen van vuur,
vuurgloed van HEM.
Vele wateren kunnen de liefde niet blussen
en rivieren spoelen haar niet weg.
Al gaf iemand al het geld van zijn huis voor de
liefde,
afwijzen zouden ze hem, afwijzen.

Liefdesliedjes

Dat 'goedertieren' uit het lied dat we zongen, 'In diepe nacht ben ik gegaan', dat kan eigenlijk niet meer. Liedboeksamenstellers en bijbelvertalers vermijden dat soort woorden liefst omdat ze niet meer begrepen worden. Vast uit nobele bedoelingen, maar het is zinloos. Want er blijven misverstanden komen, en dat heeft af en toe ook zijn charme. Ik was gastdominee in een dienst waaraan jonge mensen actief deelnamen. Een meisje van een jaar of zestien deed de schriftlezing. We hadden het goed voorbereid en ze deed het fantastisch. Alle klemtonen goed, de moeilijke woorden vlekkeloos, mooi zo. Vlak voor de dienst had ik gezegd: 'Kondig jij dan ook even het lied aan dat we na de lezing zingen?' Dat was 'Alles wat adem heeft, love de Here'. En toen het zover was, zei ze met haar heldere, mooie stem: 'En dan zingen we nu: Alles wat adem heeft, *love de Here*.'¹

Over 'love' gaan de honderdzeventien verzen in acht hoofdstukken met iets van zestien min of meer te onderscheiden liederen. Daaruit lazten wij twee verzen. Judith Herzberg maakte er in haar bewerking zelfs zevenentwintig liefdesliedjes van.

Haar openingslied is dit:

Je zoenen zijn zoeter dan
zoeter dan honing en ik vind je
mooier en liever, liever
en aardiger nog dan de koning.
We gaan samen liggen
een eind hier vandaan

we maken van takken
van takken en blaadjes
een vloer en een dak,
dat was onze woning,
of ik was het tuintje
en jij was de tent
daar gingen wij wonen
en blijven en horen
o rep je mijn liefje
ik heb je zo graag
nu of nooit samen slapen
want we zijn er
alleen maar vandaag.

En haar weergave van onze lezing uit Hooglied 8 luidt:

Als je zoveel om iemand gaf
dat je alles wat je had
je huis en je hele boel
daarvoor zou willen geven
dan werd je alleen maar veracht.

Toch is het een gevoel
dat inslaat als een flits
een brand vlamt door je heen
en er is geen rivier
geen water in de wereld
dat zulke vlammen blust.

Houd me dicht tegen je aan
als een band om je arm
als een hanger op je hart
want sterk als de dood
is de liefde, en afgunst
zo diep als het graf.²

Aan die woorden heeft de hele collectie uit het Hooglied het te danken dat het in de Bijbel mocht.

Oude rabbijnen, roomse priesters en protestantse zwarte-kousendragers moeten al een tamelijk vooruitziende blik hebben gehad van kinderen in de eerste middelbare schoolklas die tijdens de godsdienstles onder aanvoering van een bijbelvaste klasgenoot gingen zitten ginne-gappen bij borsten die als tweelingjongen van gazellen (4:5 en 7:3), als dadel- en druiventrossen (7:7,8) en als torens (8:10) waren. Dat was in elk geval mijn eerste kennismaking met het

¹ Als in 'What's love got to do with it' en bij tennis: 'Fifteen-love'.

² Resp. de liedjes 1 en 24 uit 27 *Liefdesliedjes* (1971).

Hooglied. Vijf keer borsten! Als het aantal boeken van de Torah, maar dat wisten wij toen nog niet.

Zo'n telwijze heeft er trouwens aan bijgedragen dat het boek in de Bijbel mocht blijven. Alles vergeestelijken – de oude rabbijnen in de Misjnah lustten daar nog meer pap van dan de latere christenen.

De in alle geuren en kleuren bezongen liefde tussen een jongen en een meisje, vol zonneschijn en kinderlijke vreugde, vrijheid blijheid, werd in handen van de zwartrokken één grote gelijkenis van de liefde van God voor zijn volk (of zijn kerk) en de wederliefde van de mensen voor God. De Messiaanse verwachting erbij slijpen, dat hielp. Maar de meeste invloed heeft waarschijnlijk toch de ene tekst gehad waarin de Naam van God, de liefde en de dood gezusterlijk samen staan.

In de wolken

Ongelijke grootheden. Van God weten wij niets, de dood is een onmiskenbare zekerheid, maar de liefde? 'Ze komt en gaat van de een naar de ander,' zong een liedje lang geleden. 'Ze geeft ons alles, maar ze neemt ook veel te veel'. Ze bestaat, en dat komt in het Hooglied sterk tot uitdrukking, zeker ook uit weemoed, verlangen, onvervuldheid. In het Hooglied zoekt het meisje de jongen die ze maar niet kan vinden, hun liefde wordt bedreigd – door de familie die het er niet mee eens is, door onverschilligheid van de omgeving, door de eigen innerlijke twijfel. Mogelijk is er ook nog een kaper op de kust, een derde in het spel; er zijn uitleggers die dat er allemaal in weten te leggen.

De liefde is een doorlopend gebeuren, geen vaste situatie.

Misschien is dat de kink in de kabel, juist omdat wij zijn gaan geloven in een soort romantisch ideaal, 'en ze leefden nog lang en gelukkig'. De liefde uit gemakzuchtige films, of nog erger, enge tv-programma's.

In de loop van afgelopen week vond ik al redelijk gauw dat de terechte aandacht voor het corona-virus ontaardde in paniekzaaiërij en sensatiezucht. Dat gaf me tijd om eens even flink te zappen naar alles wat er volgens de tv-makers te bedenken valt over de liefde.

Dit dagelijks kijkbrood bestaat uit caricaturen: ze heten 'reality shows', maar er is even weinig reality in te bekennen als er Nederlands in de titels zit. De oogst van drie dagen kijkplezier: *Married at first sight*, *First dates*, *Temptation Island* en *Say yes to the dress*. Meestal programma's van eigen bodem, vermoedelijk van Engelse titels voorzien om vlotter te doen (of te suggereren dat je een boodschap voor de hele

wereld hebt, en dan liefst in Steenkolenengels), maar er was er zowaar ook nog één met een Nederlandse titel: *Lang leve de liefde*. Een hele serie wekelijkse, zelfs dagelijkse programma's.

Ik heb het bij die programma's niet lang hoeven vol te houden om vast te stellen wat ik al gedacht had: op het moment zelf dat je je liefde gaat etaleren, voor een camera of waar ook in de openbare ruimte, wordt het plat, wordt de liefde zelf verraden. Er vallen doorlopend gemeenplaatsen, ze houdt het niet uit als er kijkcijfers mee gemoeid zijn, de liefde.

Ze is intiem, en kan ook alleen in de intimiteit gevierd worden. Misschien is de enig verantwoorde mogelijkheid om ermee naar buiten te treden: haar bezingen of in poëzie gieten. En dan nog alleen maar door zangers, zangeressen, dichters en dichters die hun vak goed verstaan, en die bovendien liefst ook nog ervaringsdeskundigen zijn.

Als dat gebeurt, en in het Hooglied is dat zo, dan krijg je woorden en beelden voorgeschoteld waarin je je herkent, gekend weet, die de liefde in je opwekken, die je levend houden.

Zelf kun je de liefde niet opwekken of verhaasten, zegt dit Lied der Liederen. Naast het geduld wat opgebracht moet worden, is er ook het gemis, als de liefde niet meer rechtstreeks beleefd en geuit kan worden. Het is ook: het erkennen van een totale afhankelijkheid, 'als jij er niet bent, blijf ik nergens, leg mij als een zegel aan je hart'.

Dat is als een wandeling langs een ravijn: geheel en al aan de ander toebehoren, maar dat niet laten ontaarden in ongelijke machtsverhoudingen, het is geheel en al wederzijds. Langs een ravijn, maar met een fabelachtig uitzicht!

Op de grond

Liefde, sterk als de dood. Waarom niet sterk als het leven? Of sterk als een leeuw? Omdat – of nee: geen verklaringen zoeken. Het lied niet determineren, niet aan komen zetten met 'wat heeft de dichter hier bedoeld?'

De liefde en de dood zijn beide onherroepelijk, het zijn de twee abstracte begrippen die het meest concreet van alle zijn.

Een ontwapenende Japanse interviewster vroeg aan Bob Dylan: 'Waarom gaan uw liedjes zo vaak over de liefde en de dood?' Waarop Dylan reageerde met: 'Well, uh, what else is there to uh....?' Waar moet je anders over zingen? Als het dáár niet over gaat, gaat het nergens over.

Wat er in elk geval wél gebeurt door het samenbrengen van de liefde en de dood, is: mocht je nog in de wolken zijn, mocht de liefde nog door

bloemetjes en lieflijk vioolspel omgeven zijn geweest, dit haalt je in een klap uit de wolken en zet je op de grond.

Want wat er ook aan teders en intiems aan de liefde moge zijn, ze speelt zich af in een grimme wereld, de wereld van vluchtelingen *uit* en doden en gewonden *in* Syrië. En Jemen. En Congo. De wereld waarin mensen geschonden en geschoffeed worden, ook door hun eigen overheid, waarin ze tot tweederangsburgers worden gedegradeerd: Palestijnen in Israël, hulpbehoevenden in Nederland. De wereld waarin alles wordt afgemeten aan geld, aan het economisch bijgeloof, modeproblemen, wanen van de dag.

En nu is het grandioze van die eerst zo raar lijkende gelijkstelling van dood en liefde dat je kunt zeggen: bij alle denkbare ellende in de wereld, bij alles wat op de dood uitloopt, zelfs bij de ergste ervaring van dood in je eigen leven, moet je weten dat er een kracht is die even sterk is.

‘Dit hoge lied der liefde zingt niet dat 't allemaal nog wel wat meevalt. Het ontkent de sterkte van de dood niet. Maar het trapt ook niet in de valkuil om te zeggen: er is niets tegen opgewassen. Want dat gaan we denken als we de feiten interpreteren: de dood wint het van alles en iedereen. Want we gaan allemaal dood en de kracht der vernietiging is vele malen sterker en sneller en effectiever dan de tegenkrachten van helen en opbouwen en verzoenen. Dat gaan we denken.

Het Hooglied zegt: er is iets dat net zo sterk is als de dood. Niet sterker, het ontkent de dood niet, maar er is een kracht die er tegen opgewassen is. Liefde heet die kracht en we houden verhalen in ons midden levend van een mens die die liefde belichaamde en die daardoor de dood overwon.’

Pesach en Pasen

Het zou kunnen dat juist om die reden het Hooglied de vaste lezing is geworden in de synagoge op het Pesachfeest. De bevrijding uit het slavenhuis, door het doodswater van de Schelfzee heen, daarbij hoort dit hoge lied. Dat God zich in deze teksten wat op de achtergrond houdt – de enige keer dat zijn heilige Naam voorkomt is in die tekst over de dood en de liefde, en dan nog niet eens in alle ons overgeleverde handschriften –, heeft zin. Een geestige en wijze joodse uitleg zegt bij de vraag of het boekje wel in de bijbelcanon hoort, terwijl God er niet of nauwelijks in voorkomt: ‘God is

onze Vader, en ouders moeten zich niet al te veel (of liefst helemaal niet) bemoeien met het liefdesleven van hun kinderen.’

Helmut Gollwitzer schreef: ‘De bijbel wordt zo een bondgenoot voor alle geliefden die geen andere legitimatie hebben voor hun liefde dan hun liefde zelf.’

En Gollwitzer is trouwens ook aardig bij de les als hij ons erop wijst dat de man en de vrouw die elkaar hun liefde verklaren, gelijken zijn: er worden geen machtsspelletjes gespeeld, er wordt niet gemanipuleerd of gechanteerd, laat staan gedwongen, ze zijn in liefdesuitingen, ook in hun lustgevoelens, volkomen gelijk. God ziet het op gepaste afstand met welbehagen aan.

God en de liefde

Maar toch, al doen we niet aan allegorische uitleg waarin de bruidegom de Messias en de bruid de gemeente is, of waarin God ons wanhopig zoekt en wij hem, er is alleen al door dat woordje liefde een verband met zijn sferen en de onze.

Als Franz Rosenzweig, nu ruim honderd jaar geleden, toe is aan het grote middendeel van zijn *Stern der Erlösung*, het deel over de Openbaring, schrijft hij over de reden van God om zich te openbaren aan de mensen: dat is zijn liefde. Uit liefde voor ons wil Hij zich bekend maken. Alle geboden in de Bijbel, zegt Rosenzweig, zijn kleine onderdelen van zijn ene grote liefdesverklaring aan de mensheid. En als illustratie daarbij gebruikt Rosenzweig het Hooglied. ‘De liefde is geen eigenschap, maar een gebeurtenis’, heeft hij al vastgesteld, en bij het Hooglied zegt hij: ‘De taal der liefde is louter heden’. Ze wordt waar in haar steeds nieuw bevestigen en bevestigd worden. Ze wil beleefd, ervaren én gezegd worden. De partner die op de vraag van zijn geliefde, ‘hou je nog van me?’ zou antwoorden met ‘ja, dat heb ik toch al eens gezegd’, kan rekenen op een problematisch vervolg van het gesprek.

Zoals God de mensen zijn liefde heeft verklaard door zich te kennen te geven ‘in zijn heilig en goddelijk Woord’, zoals de traditionele belijdenissen zeggen, zo gaat Hij voort zijn liefde te verklaren in al het goed wat er zich in de wereld tussen zijn schepselen af kan spelen. En zich ook daadwerkelijk afspéelt, in weerwil van alles wat juist tegen alle goeds ingaat dat wij aan Hem koppelen: vrede en gerechtigheid, genoeg voor al wat leeft. ‘En zoals Ik jou liefheb,’ zegt Hij, ‘zo zal jij liefhebben’³

³ Franz Rosenzweig, *De ster van de verlossing* (2000), 239.

Je kunt het zo zeggen: in goede menselijke relaties kan veel herkend worden van Gods liefde voor ons, en vanuit het besef dat God eindeloos veel van ons houdt, slagen wij er (zo nu en dan) in eindeloos veel van elkaar te houden.

Sterk is het Hooglied in de vreugde, de onbevangingheid. Bruid en bruidegom zijn verliefd op elkaar, maar ook weg van het leven, van de wereld om hen heen. De liefde overkomt ze niet alleen als een bijna onverwacht geschenk, maar ze nemen haar ook met beide handen aan. Er zit niets geforceerds bij: de liefde komt wanneer ze komt, en zoals ze komt: 'Wek de liefde niet op en prikkelt haar niet, voordat het haar behaagt' (2:7, 3:5, 8:4). Ze laat zich niet dwingen, niet wegdeneren: 'Vele wateren kunnen de liefde niet blussen en rivieren spoelen haar niet weg' (8:7).

Het boek vertelt op een unieke wijze de menselijke ervaring van gekend, geborgen zijn, waarlijk vrij gemaakt zijn.

Judith

Maar al die mooie, hogere gedachten mogen nooit leiden tot een vergeestelijking (en daarmee vervaging) van het hele directe, de verrukking over de gave van de liefde.

Tot slot nog een paar van de mooiste weergaven van Judith Herzberg:

(slot van) 5

O, dat ik in zijn armen lag
 één onder mijn hoofd
 één over mij heen
 en dat ik zijn ogen boven me zag!

Ik zeg jullie met klem
 Jeruzalemse meisjes
 zet niet tot liefde aan
 laat haar vanzelf ontstaan.

10

Je bent zo mooi om naar te kijken
 je ogen lijken wel vogeltjes,
 je haar valt in golvende lokken omlaag
 als een kudde met schapen en bokken
 die traag van een helling omlaag
 komen lopen, een kudde die grazend
 de helling afdaalt.

Je lippen zijn rood
 als rode koralen
 als je praat
 praat je aardig
 en mooie verhalen.

Je lichaam is gaaf
 als de toren van David.

Als de avondwind waait
 en de schaduw komt aan
 dan zal ik naar
 geurige heuvels gaan.

11

Kom van je hoge berg
 mijn meisje, kom van je
 hoge berg omlaag.

Kom van de top van de berg
 kom uit je schuilplaats
 kom van de berg van de leeuw
 uit het huis van de luipaard
 kom van de top van je berg omlaag.

Je hebt me gestrikt
 mijn zuster, mijn vrouw
 mijn hart zweeft licht bij jou.

(slot van 15)

Als ik eens zeggen kon
 waarom ik van hem houd
 dan zouden jullie
 die dit horen
 opeens ook van hem houden.

En nog eens Herzbergs weergave van de kern-
 tekst:

Liefde is
 .... een gevoel
 dat inslaat als een flits
 een brand vlamt door je heen
 en er is geen rivier
 geen water in de wereld
 dat zulke vlammen blust.

Houd me dicht tegen je aan
 als een band om je arm
 als een hanger op je hart
 want sterk als de dood
 is de liefde, en afgunst
 zo diep als het graf.

Love

Liefdeslyriek van de bovenste plank, net als de liederen die we er vandaag omheen zingen. Zoals het lied dat nu komt, 'Leliën draagt de woestijn, rozen dragen de rotsen'. Daarmee eren wij de liefde en zingen God de lof toe.

Want: All you need is lof.